

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Kutseõpetaja õppekava

Anne-Ly Randoja
VARASEMATE ÕPINGUTE JA TÖÖKOGEMUSE ARVESTAMINE (VÕTA)
KUTSEÕPPES: HINDAJATE HINNANGUD OMA PÄDEVUSTELE, NENDE
KOGEMUSED JA VÄLJAKUTSED HINDAMISPROTSESSIS
Bakalaureusetöö

Juhendaja: nooremlektor Liana Roos

Tartu 2021

Kokkuvõte

Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine (VÕTA) kutseõppes: hindajate hinnangud oma pädevustele, nende kogemused ja väljakutsed hindamisprotsessis.

VÕTA võimaldab täiskasvanud õppijatel lühendada ja kujundada oma õpiteed, kuid VÕTA pole kutseõppes täiel määral rakendunud väheste pädevate hindajate tõttu. Sellest tulenevalt seati bakalaureusetöö eesmärgiks välja selgitada VÕTA hindajate hinnangud oma pädevustele, nende kogemused ja väljakutsed VÕTA protsessis. Kombineerides kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid uurimismeetodeid, koguti andmeid küsimustiku ning paaris- ja rühmaintervjuudega 35 VÕTA hindajalt. Kirjeldava ja järeldava statistika ning induktiivse kvalitatiivse sisuanalüüsi tulemusel selgus, et oma pädevusi hinnati heaks, kuid arendamist vajavasid hindamiskriteeriumite seadmisega seotud pädevused.

Hindamisprotsessis kogeti väljakutseid, mis olid seotud taotlejate, õppekava tundmise ning varasemalt õpitu võrdlemisel õppekavaga. Saadud tulemused aitavad kutseõppe VÕTA hindajatel paremini mõista, millist tuge nad vajavad oma pädevuste arendamiseks.

Võtmesõnad: varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine, VÕTA, VÕTA hindaja, hindamine, hindamispädevused, kutseõpe, kutseharidus

Abstract

Recognition of Prior Learning (RPL) in Vocational Education: Assessors' Assessments of their Competences, their Experiences and Challenges in the Evaluation Process.

RPL enables adult learners to shorten and design their studies, however, due to scarce competent assessors RPL has not been fully implemented into vocational education.

Therefore, this bachelor's thesis aimed to identify how RPL assessors assess their competences, experiences, and challenges in the evaluation process. Combining quantitative and qualitative research methods, a questionnaire and two group interviews were used for data collection from 35 RPL assessors. Descriptive and concluding statistics and inductive qualitative content analysis indicated that RPL assessors evaluated their competences highly. However, setting assessment criteria required further development. Applicant-related aspects, curriculum awareness, and comparing previous studies with the curricula were challenging. The results help RPL assessors better understand the type of support they need to develop their competencies.

Keywords: Recognition of Prior Learning, RPL, RPL assessor, assessment, assessment competencies, vocational training, vocational education

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1 VÕTA protsess kutsehariduses.....	5
2 VÕTA hindamine ja hindamismeetodid	7
2.1 VÕTA hindajate pädevused, hindamisfilosoofia ja eetilised dilemmad	9
3 Metoodika	12
3.1 Valim	12
3.2 Andmete kogumine.....	13
3.3 Andmete analüüs	15
4 Tulemused.....	16
4.1 Kutseõppe VÕTA hindajate hinnang oma pädevustele.....	17
4.2 Kutseõppe VÕTA hindajate väljakutsed oma töös.....	18
4.3 Täiendav tugi kutseõppe VÕTA hindajatele oma pädevuste arendamiseks.....	21
5 Arutelu	23
Kasutatud kirjandus	29
Lisa 1. Küsimustik	
Lisa 2. Intervjuu kava	
Lisa 3. Näide kodeerimisest	
Lisa 4. VÕTA hindajate väljakutsed VÕTA hindamisel	
Lisa 5. VÕTA hindajate vajadused täiendavaks toeks oma pädevuste arendamisel	

Sissejuhatus

Võrreldes varasemate aastatega on täiskasvanud õppijate osakaal kutseõppes aasta-aastalt suurenenud - kutseharidust asus sel õppeaastal (2020/2021) omandama üle 10 000 õppija vanuses 25 aastat ja vanemad (HaridusSilm, *s.a.*). Täiskasvanu õppima asumine on seotud erinevate muutustega õppija isiklikus elus, mistõttu peaks haridussüsteem paindlikumalt toetama täiskasvanud õppijat. Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine (edaspidi VÕTA) õppetöös aitab kujundada õppija individuaalset õpiteed, arvestades tema kogemusi ja oskusi (Räis, Kallaste, Kaska, Järve, & Anspal, 2014). Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine on võimalus tunnustada ja väärtustada inimeste teadmisi ja oskusi olenemata nende omandamise ajast ja kohast (HTM, *s.a.*).

Täiskasvanud õppijate kogemused on õppeprotsessis oluliseks ressursiks (Märja, Lõhmus, & Jõgi, 2003). Samas pole täiskasvanud õppija alati teadlik enda oskustest ja teadmistest, mistõttu on oluline, et VÕTA protsessis suudetaks kaardistada õppija tegelikud teadmised ja oskused ning siduda need õppekava ja õpiväljunditega (Räis *et al.*, 2014). Selline lähenemine aitab lühendada täiskasvanud õppija õpiaega ja vältida olukorda, kus õppija peab kordama juba õpitut (Räis *et al.*, 2014).

Väljakutseks VÕTA arvestamisel on õppijate oskuste ja teadmiste võrdlemine ning nende tõlgendamine õppekava õpiväljunditeks (Aarkrog & Wahlgren, 2015; Praxis, 2019). Hindamismeetodite ja hindamiskorralduse usaldusväärsus, täpne informatsioon hindamise protsessist ja hindamiskriteeriumitest on ka üks VÕTA kvaliteedinäitaja. Hindajad peavad olema kompetentsed, sõltumatud ja erapooletud (Rutiku, Vau, & Ranne, 2011).

Kutsehariduses rakendatakse varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamist, kuid seda eeskätt õppijate liikumisel koolide vahel üldainete ülekandmiseks. Probleemiks on pädevate hindajate vähesus, kes oskaksid hinnata õppijate töökogemuse arvestamisel nende tegelikke teadmisi ja oskusi (Räis *et al.*, 2014). Kuivõrd probleemiks on VÕTA rakendamise ebaühtlane kvaliteet kutseõppes ja kompetentsete hindajate vähesus ning nende ebakindlus hindamisotsuste tegemisel, on oluline välja selgitada, kuidas VÕTA hindajad ise hindavad oma pädevusi ja milliseid väljakutseid nad kogevad hindamisprotsessis.

Järgnevalt antakse ülevaade VÕTA protsessist kutsehariduses, VÕTA hindamisprotsessist ja kirjeldatakse hindajate pädevusi ning selgitatakse hindajate pädevuste olulisust VÕTA protsessis.

1 VÕTA protsess kutsehariduses

Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine ehk VÕTA on vahend, millega tunnustada inimeste erinevatel õpiteedel omandatud teadmisi ja kogemusi. VÕTA võimaldab arvestada formaalõpet kui varasemaid õpinguid teises õppeasutuses, mitteformaalset õpet kui täienduskoolitustel omandatud ning informaalset õpet kui töökogemustest õpitut (Vau, 2013). VÕTA rakendamine mitteformaalses ja informaalses õppes võimaldab edasi liikuda hariduse ja koolituste erinevate liikide ning tasemete vahel (Cedefop, 2015). Siin on oluline varasemate kogemuste kokku viimine õppekava ja kutsestandardiga ning oluliseks osutub õpitu vastavus õpiväljunditele (Pääsukene, 2010). Kutseharidusstandardi (2013, §28) järgi on VÕTA eesmärgid järgmised:

- *Väärtustada isiku teadmisi ja oskusi, sõltumata nende omandamise viisist ja kohast.*
- *Suurendada isikute hariduslikku ja tööalast mobiilsust ning avardada elukestva õppe võimalusi.*
- *Võimaldada lugeda tasemehariduses (formaalharidus) õpitut, muu organiseeritud õppetegevuse (mitteformaalne haridus) ja töökogemuse kaudu ning igapäevase tegevuse käigus ja vabal ajal õppimise (informaalne haridus) tulemusi samaväärseteks käesolevas määruuses nimetatud vastuvõtutingimuste täitmise või õppekava läbimisel saavutatavate õpitulemustega.*
- *Võimaldada koolil paindlikult reageerida tööturul toimuvatele muutustele ning tööjõuvajaduse muutumisele.*

Oluline osa VÕTA protsessi kujunemisel on koolil ja protsessis osalevatel osapooltel. Seetõttu on oluline kaasata sellesse kõik osapooled ning edendada omavahelist koostööd (Cedefop, 2015). Mõistes, et VÕTA protsess on kõiki osapooli kaasav ühine tegevus, on võimalik sellesse suunata suurem hulk õppijaid, kelle jaoks muutub VÕTA oluliselt tähenduslikumaks (Hamer, 2010). Kutsehariduses hästi välja arendatud VÕTA protsess on oluline vahend toomaks täiskasvanuid õppijaid haridusse tagasi, samas annab varasemalt õpitu tunnustamine võimaluse vähendada õppimise aega ja sellega seotud kulusid (Räis *et al.*, 2014). Järgnevalt selgitatakse lähemalt VÕTA protsessi kutsehariduses ning selles osalejaid.

Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine on protsess, mille sujuvust ja süsteemsust saavad koolid korraldada nii, et see on kõigile protsessis osalejatele selge ja ühiselt mõistetav. Protsessi kaardistamine aitab haridusasutusel vajadusel nii protsessi üle vaadata kui seda paremaks muuta (Rutiku *et al.*, 2011). Uuringud (Räis *et al.*, 2014; Praxis, 2019) näitavad, et VÕTA kasutamine kutsekoolides ei ole täiel määral rakendunud. Seetõttu on oluline, et koolid pööraksid tähelepanu, millised aspektid protsessis võivad takistada selle sujuvat ja eesmärgipärast rakendumist.

VÕTA protsessis osaleb kolm osapoolt – taotleja, nõustaja, hindaja ning igal osapoolel on oma roll ja vastutus protsessis (Rutiku *et al.*, 2011). VÕTA protsess koosneb erinevatest etappidest: taotleja nõustamine ja tema eneseanalüüs, taotluse koostamine ja esitamine, taotluse hindamine, otsuse tegemine ja tagasiside andmine ning otsuse vaidlustamine vajadusel (Pääsukene, 2010).

Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise protsessi alustab taotleja. VÕTA taotlemise põhjused võivad olla erinevad, näiteks kooli või õppekava vahetamine, uue eriala omandamine, katkestatud õpingute jätkamine, töökogemuse või iseseisvalt õpitu teadmiste ja oskuste vormistamine dokumendiks või kutse taotlemine (Rutiku *et al.*, 2011). Taotleja tutvub esmalt kooli VÕTAt reguleerivate õigusaktidega, koostab eneseanalüüsi, andes teada, milliseid tema teadmisi ja oskusi on võimalik arvestada õppekavast lähtudes. Edasi esitab taotleja avalduse koos tõendusmaterjalidega ja vastutab, et tema edastatud tõendid on õiged ning vajadusel lisab täiendavaid materjale või dokumente. Taotleja jaoks on oluline eneseanalüüs, õppekavast aru saamine ja selle mõistmine ning taotluse koostamiseks vajaliku tõendusmaterjali kogumine. Selleks sobivad järgmised materjalid ja dokumendid: koolitunnistus, õpisoorituste tõend, taotleja CV, töökogemuse analüüs, portfoolio, praktika aruanne, Europass jne (Pääsukene, 2010).

Haridusasutus peab tagama, et VÕTAg seotud informatsioon oleks taotlejale kättesaadav ja asjakohane. Samuti on taotlejal õigus saada nõustamist, võrdset kohtlemist, arusaadavat tagasisidet ja mõistlikku ajakulu protsessi ajal (Rutiku *et al.*, 2011). Taotleja peab olema informeeritud, et taotlemise ja hindamise protsess otsuse saamiseni on aeganõudev. Kogu protsessi vältel peab taotlejal olema võimalus saada informatsiooni ja nõu, sest protsess võib tunduda keeruline. Kindlustunnet, abi ja nõu pakub selles protsessis taotlejale VÕTA nõustaja (Pääsukene, 2010).

VÕTA protsessi kutseõppeasutuses muudab sujuvaks ja eesmärgipäraseks nõustaja, kelle roll on olla informatiivne, anda vajalikku nõu ja toetust ning kes jälgib protsessi korrektsust (Pääsukene, 2010; Rutiku *et al.*, 2011). Nõustaja ülesanne on aidata taotlejal mõista, millist kogemust soovitakse arvestada ja kuivõrd sobib taotleja varasem kogemus õppekavaga. Nõustaja peab teadma ja tundma protsessi, mõistma oma rolli olulisust ja peab jääma nõu andes erapooletuks ning sõltumatuks hindamisprotsessist (Cedefop, 2015). Nõustajad peavad suutma olla objektiivsed ja ei tohi lasta ennast mõjutada eelarvamustel ning peavad mõistma laiemalt õppimise protsessi (Travers & Harris, 2014). Nõustaja ja hindaja ei saa olla haridusasutuses üks ja sama inimene, sest nõustaja on vahendaja taotleja ja hindaja vahel (Urbla, Lindpere, & Kalamees, 2008).

Kutseõppeasutuses VÕTA protsessiga seotud hindajad peavad olema erialaste kogemustega ja heade teadmistega õppekavast. Hindajaks võib olla õpetaja, õppejõud või õppejuht, kelle ülesanneteks on tõendusmaterjali hindamine, taotleja pädevuste hindamine ja tagasiside andmine. Pädevate hindajate suurem hulk koolis tagab hindajate erapooletuse ja sõltumatuse, mis omakorda tõstab VÕTA protsessi usaldusväärsust (Rutiku *et al.*, 2011). Oluline on, et hindaja võib olla nõustaja rollis, kui ta annab taotlejale soovitusi tõendusmaterjalide kohta, mis võivad olla väärtuslikud ja lihtsustavad nõustamisprotsessi (Vau, 2013).

Hindaja ülesanne on kontrollida ja üle vaadata kõik tõendid, mida taotleja on esitanud ning hinnata nende vastavust õpiväljunditele, valides selleks sobivad hindamismeetodid (Cedefop, 2015). Hindajad langetavad otsuse, kas õppija kogemused ja oskused ühilduvad õpiväljunditega. Seega on väga oluline, et varem õpitu sobib sisuliselt õppekava eesmärkide ja kutsestandardiga ning seal kirjeldatud õpiväljunditega (Pääsukene, 2010).

Peatüki kokkuvõtteks saab öelda, et kõigil osapooltel on VÕTA protsessis oluline roll, sest selle edukus sõltub protsessi läbiviijate oskustest ja pädevustest (Travers & Harris, 2014). VÕTA protsessis on oluline süsteemi järjepidevus, vajadusel protsessi muutmine ja info jagamine koolisisestel uutele inimestele, et VÕTA protsess oleks usaldusväärne ja aitaks märgata eksimusi taotleja nõustamisel ja hindamisel (Rutiku *et al.*, 2011). Koolide huvi VÕTA rakendamisel võiks olla arendada VÕTA protsessi nii, et see võimaldaks hinnata kompetentselt õppijate tegelikke oskusi ja teadmisi. Kutsekoolide VÕTA süsteem peaks jõudma tasemele, kus hinnatakse õpitu sisulisi oskusi, mitte ainult võimalust aineid üle kanda ühest koolist teise (Räis *et al.*, 2014).

2 VÕTA hindamine ja hindamismeetodid

Cedefopi (2015) suunised mitteformaalse ja informaaalse õppe valideerimise ehk tunnustamise kohta toovad välja varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise nõude. Hindamine ja hindamismeetodid peavad olema eesmärgipärased ning usaldusväärsed, sest see määrab hindamistulemuste ja protsessi kvaliteedi. Seega on hindaja roll suure tähtsusega nii protsessi kujunemisel kui kvaliteedi säilimisel.

Kvaliteetse hindamise eeltingimuseks on motiveeritud taotleja, kes esitab nõuetekohased dokumendid ja tõendusmaterjalid. Õpiväljundid ja kompetentsusnõuded peavad olema eelnevalt teada ja ühtselt osapooltele arusaadavad ning hindajad, kes on erialaselt ja hindamismetoodiliselt pädevad, kasutavad õigeid hindamismeetodeid (Vau,

2013). Oluline aspekt hindamise juures on hindaja erapooletus ja sõltumatus, mis tagab VÕTA protsessi usaldusväärsuse ja tähendab, et hindaja ei tohi olla seotud taotlejaga, vältimaks huvide konflikti tekkimise võimalust (Cedefop, 2015; Rutiku *et al.*, 2011).

Hindamispõhimõtted VÕTA käsiraamatust (Rutiku *et al.*, 2011) ütleavad kokkuvõtvalt, et pole tähtis, kus varasem õpitu või töökogemus on saadud, vaid on oluline, et need on olemas õpiväljundite mõistmise tasemel. VÕTA taotluse hindamisel on oluline terviklik hindamine, see tähendab, et hinnatakse koos nii formaalset kui ka täienduskoolitusest ja töökogemusest õppimist (Rutiku *et al.*, 2011).

Formaalhariduses ehk tasemeõppes õpitu ülekandmine tähendab VÕTA kontekstis õpiväljundite võrdlevhindamist, mis eeldab üheselt arusaadavate õpiväljundite olemasolu võrreldavates õppeainetes ja moodulites (Vau, 2013). Informaalse õppe ehk töökogemuse ja iseseisvalt õppimise arvestamisel hinnatakse taotleja pädevuste vastavust õppekava ja kutsestandardi kompetentsidega. Sel juhul kasutatakse rohkem kui ühte hindamismeetodit ja tähelepanu pööratakse taotleja esitatud tõendusmaterjali kvaliteedile. Mitteformaalse õppe ehk täienduskoolituste hindamisel on oluline kindlate pädevuste vastavus kompetentsinõuetele. Siin on võimalik kasutada võrdlevat hindamist nagu formaalhariduses või sobivat hindamismeetodit, mille kaudu hindaja veendub pädevuste olemasolus (Vau, 2013). Nii informaalse kui mitteformaalse õppe hindamiseks ja tuvastamiseks tuleb kasutada erinevaid hindamismeetodeid, et need tooks välja õpitud teadmiste, oskuste ja pädevuste ulatuse (Cedefop, 2015). Kuigi enamasti kasutatakse hindamismeetoditena formaalhariduses kasutusel olevaid meetodeid, tuleb need kohanda nii, et hindamisprotsessis tuleksid välja taotleja individuaalsed oskused ja teadmised (Cedefop, 2015). Seega on hindamine väga individuaalne ja isikust lähtuv.

Cedefopi (2015) suuniste järgi peavad olema hindamismeetodid ja -protsessid võimalikud läbipaistavad ja usaldusväärsed, et vältida olukordi, kus tunnistuse tulemused on paremad kui VÕTA protsessis tunnustatud tulemused. Seetõttu tuleb hindamismeetodid valida lähtuvalt taotleja individuaalsusest. Eespool öeldust tulenevalt peab hindaja teadma taotleja tausta, et valida õige hindamismeetod (Cedefop, 2015; Van Kleef, 2014).

Hindamismeetodid jagatakse kontroll-tüüpi (test, praktiline ülesanne, näidistund) ja portfoolio-tüüpi (õpimapp, praktikapäevik) hindamismeetoditeks. Taotleja-keskem on portfoolio-tüüpi hindamismeetod (Vau, 2013). Hea hindaja oskab kogemuse põhjal valida hindamiseks sobiva meetodi. On leitud, et hindajad jätavad kasutamata võimaluse rakendada erinevaid meetodeid hindamiseks, mis võib viia olukorrani, kus taotleja kõiki pädevusi ei märgata ega hinnata (Andresen, 2016).

Andresen (2016) toob välja, et hindamismeetoditena enam kasutatakse järgmisi vahendeid: vestlus, õpieesmärkide nimekiri, eelmise või praeguse tööandja aruanne/iseloomustus, praktiline töö, kirjalikud testid, dokumentide ja eneseanalüüsi päevik/logi. Siiski selgub, et kõige olulisem ja mõnikord ainuke hindamismeetod on vestlus (Andersen, 2016). Intervjuu või vestlus on hindamismeetodina autentne ning valideeritud ja selle kaudu on võimalik seostada nii teooriat kui praktikat (Vau, 2013), kuna ainult dokumentide ja aruannete kasutamine ei anna taotleja oskustest ja pädevustest täielikku ülevaadet (Andresen, 2016). Siiski jääb ainult vestluse kasutamine hindamismeetodina piiratuks, sest see on keeruline neile taotlejatele, kellele suuline eneseväljendusoskus pole piisavalt heal tasemel (Andresen, 2016; Vau, 2013). Enamik hindajaid kasutab kombineeritud hindamismeetodeid, näiteks vestlust enne ja pärast praktilist tööd. Erinevad erialad kasutavad erinevaid hindamismeetodeid. Hindajate kõige suurem probleem on leida õiged hindamismeetodid, et VÕTA hindamine oleks taotlejale sujuv (Andresen, 2016).

Eeltoodut kokku võttes saab öelda, et hindamisprotsessi käigus antakse hinnang õppija omandatud pädevustele (Vau, 2013), seega tuleb hindajal leida õiged hindamismeetodid, mis toetavad hindamist. Hindaja kompetentsus ja kogemus on VÕTA kvaliteedi tagamise juures on määrava tähtsusega (Cedefop, 2015).

2.1 VÕTA hindajate pädevused, hindamisfilosoofia ja eetilised dilemmad

Nagu eespool viidatud, peab VÕTA hindaja olema oma tegevuses pädev, sest vastutab VÕTA protsessi kvaliteedi eest, tagades varasema kogemuse vastavuse õppekavale (Pääsukene, 2010). VÕTA hindaja pädevused VÕTA käsiraamatu järgi (Rutiku *et al.*, 2011, lk 40) on järgmised:

- *Mõistab VÕTA põhimõtteid ja protsessi ning tunneb vastavaid regulatsioone.*
- *Tunneb väljundipõhise õppekava ja/või kutsestandardi põhikomponente.*
- *Tunneb ja järgib VÕTA hindamise põhimõtteid.*
- *Tunneb hinnatavat valdkonda vähemalt samal tasemel, millele vastavust VÕTA taotluses hinnatakse.*
- *Teeb koostööd VÕTA protsessi erinevate osapooltega.*
- *Väljendab ennast selgelt ja korrektselt, on dokumentatsioonis korrektne.*
- *Tuvastab ja vähendab riske, mis võivad mõjutada hindamise kvaliteeti.*

Lähtuvalt eeltoodud pädevustest peab hindaja teadma VÕTA põhimõtteid, protsessi ja õigusakte, tundma õppekava ja kutsestandardit, järgima hindamise põhimõtteid ning tundma hinnatavat valdkonda. Samuti peab hindaja peab olema koostöövalmis kõigi protsessi osapooltega, kinni pidama dokumentide täitmise nõuetest ning märkama ja vähendama

hindamiskvaliteedi riske (Vau, 2013). Hindaja peab teadma oma rolli tähtsust ja ulatust ning olema kogenud erialal, mille pädevusi ta hindab (Hamer, 2016).

Hindajate pädevus jagatakse erialaseks ja hindamismetoodiliseks. Erialane pädevus tähendab, et hindaja on oma ala ekspert ja see kogemus aitab hinnata taotleja oskusi ning siduda need õpiväljundite ja hindamiskriteeriumitega (Vau, 2013). Cedefop suunised (2015) kirjeldavad, et hindajad peaksid olema pika, vähemalt viieaastase töökogemusega oma ala spetsialistid, kes on saanud vastava väljaõppe, et olla VÕTA protsessis hindajad. Teadlikkus tööturul toimuvatest muudatustest aitab hindajal mõista, millised teadmised ja oskused toetavad pädevuste saavutamist ning kas neid on võimalik saavutada taotleja töökeskkonnas (Vau, 2013). Hindamismetoodiline pädevus aitab hindajal valida hindamiseks sobivad hindamiskriteeriumid, siia kuulub ka oskus anda konstruktiivset tagasisidet (Vau, 2013). Hindajad peavad vajadusel selgitama taotlejale, miks nad valisid just sellise hindamismeetodi ja kuidas just see meetod annab vastuse taotleja pädevustest. Samasugust selgitust vajavad hindamiskriteeriumid ja hindamistulemus (Travers & Harris, 2014).

Hindajatel ei tohi olla eelarvamustega suhtumist, sest see võib mõjutada VÕTA protsessi objektiivsust ja protsessi kvaliteeti (Travers & Harris, 2014). VÕTA protsess peab kujunema taotleja jaoks turvaliseks ja mugavaks, taotleja peab tundma, et teda austatakse ja tema andmeid kasutatakse vastavalt andmekaitse seadustele (Cedefop, 2015). See nõuab hindamisprotsessis osalejatelt teadmisi ja pädevusi tundlike isikuandmete kaitsmise seadustest.

Travers ja Harris (2014) on leidnud, et hindajatel võib olla erinev arusaam hindamise eesmärgist ning on leitud, et hindajad ei ole kunagi täiesti objektiivsed, kuna nad toovad hindamisse kaasa varasemad isiklikud hindamiskogemused ja isikliku suhtumise taotleja kultuurilisse, sotsiaalsesse või poliitilisse tausta. Seega peaksid hindajad vajalike pädevuste arenguks jagama ja vahetama oma kogemusi teiste hindajatega, et tõsta oma tegevuse usaldusväärsust, mõista oma nõrku kohti ning seada eesmärgid enesearenguks (Travers & Harris, 2014).

Hamer (2016) on leidnud, et kõigil varasemate õpingute ja töökogemuse hindajatel on oma hindamisfilosoofia, mis koosneb väärtustest, kavatsustest ja uskumustest. Need aspektid mõjutavad hindajate suhtumist taotlejasse ja kogu protsessi, sellest saab järeldada, et õppijate motivatsioon, õhustiku loomine ja hindaja filosoofia ning mõttemaailm väljenduvad hindaja tegevuses VÕTA protsessis (Hamer, 2016). Mõistes seda väidet, saavad hindajad arendada oma väärtushinnanguid ja hoiakuid, et muuta hindamisprotsessi kvaliteetsemaks.

Hamer (2016) toob välja, et VÕTA hindajate hindamisfilosoofia koosneb kolmest veendumusest ja kolmest eetilise dilemmast. Esimene veendumus, et igal õppijal on juba oskused tähendab, et õppija omandab teadmisi, oskusi ja kogemusi kogu aeg (Cedefop, 2015; Hamer, 2016). Teiseks, et hindamine on suhtlus, mis märgib kõigi osapoolte omavahelist kommunikatsiooni info jagamise ja koostöö eesmärgil (Hamer, 2016; Cedefop, 2015). Kolmandaks arusaam, et varasemad kogemused on seotud isiksusega. Siin peab hindaja leidma hea viisi, kuidas tuua esile taotleja individuaalsus ja muuta nähtavaks tema varasemad kogemused (Hamer, 2016).

Hamer (2016) kirjeldab kolme eetilist dilemmat, millega hindajad oma töös kokku puutuvad. Esiteks õiglase hindamise dilemma, milles on oluline märkida, et alati pole võimalik hinnata õiglaselt, ükskõik kui kindlaid hindamismeetodeid kasutatakse, sest hindajad võivad tõlgendada tulemusi erinevalt (Hamer, 2016). Hindamise eesmärgiks ei saa olla võimalikult paljude taotluste rahuldamine (Rutiku *et al.*, 2011).

Järgmisena toob Hamer (2016) välja vastuolud vastutamisel. Hindajad on tundnud, et nad justkui peavad hindama positiivselt ka nende õppijate tulemusi, kes pole siiski vastavaid pädevusi omandanud (Hamer, 2016; Praxis, 2019). Hindaja selged tööülesanded ja rolli kirjeldus aitavad vähendada tõlgendamise võimalusi ning on kõigile üheselt mõistetavad (Rutiku *et al.*, 2011).

Kolmas dilemma, mida Hamer (2016) välja toob, on hindaja võim ja õigus. Siin on oluline mõista, kuidas hindajate väärtushinnangud ja hoiakud mõjutavad hindamisprotsessi, sest läbi nende kindlustatakse sõltumatu ning erapooletu hindamine, mis tagab hindamisotsuste kvaliteedi (Vau, 2013). Hindaja peab olema erapooletu ning ei tohi olla seotud taotleja, tema töö ja ühiskondliku eluga (Cedefop, 2015). Seega peavad hindajad mõistma oma mõju VÕTA protsessis.

Hamer (2016) ütleb, et hindamisfilosoofia on alati olemas, kuid hindajad ja asutused tulevad sellega erinevalt toime. Hindajad peavad võtma aega, et analüüsida oma kahtlusi, et muutuda seeläbi pädevamaks.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et täiskasvanud õppijate osakaal kutseõppes suureneb ja seetõttu on väga oluline toetada sellist õppijat. Võimalus tunnustada ja arvestada tema varasemaid kogemusi olenemata kohast ja viisist, kuidas on need omandatud, aitab toetada täiskasvanud õppijat, muutes õpiaega lühemaks ja õppimist paindlikumaks. Selleks on vaja läbipaistvat ja usaldusväärset VÕTA protsessi. Hindajad peavad olema erialaste kogemustega õpetajad või spetsialistid. Hindajate hoiakud ja väärtushinnangud, mis on oluline osa pädevustest, võivad mõjutada VÕTA protsessi tulemusi. Seega on oluline, et hindajad mitte

ainult ei lähtuks hindamisotsuste tegemisel õigusaktidest või ettekirjutustest, vaid suudaksid kasutada oma pädevusi laiemalt. Uuringutest on selgunud, et VÕTA kasutamine kutseõppes ei ole täiel määral rakendunud suuresti just hindajate ebakindluse tõttu hindamisotsuste tegemisel. Pole teada, kuidas kutseõppe VÕTA hindajad ise hindavad oma pädevusi ja milliseid väljakutseid nad kogevad oma töös. Käesoleva töö uurimistulemused aitaksid kutsehariduses parandada nii VÕTA protsessi kui ka hindamiskvaliteeti, kavandada parendustegevusi hindamisprotsessis ning kavandada hindajate pädevuste ja kompetentside tõstmist.

Sellest tulenevalt on käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks välja selgitada VÕTA hindajate hinnangud oma pädevustele, nende kogemused ja väljakutsed VÕTA protsessis. Uurimuse eesmärgist lähtuvalt püstitati järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas hindavad kutseõppe VÕTA hindajad oma pädevusi?
2. Missuguseid väljakutseid kogevad kutseõppe VÕTA hindajad oma töös?
3. Missugust täiendavat tuge vajavad kutseõppe VÕTA hindajad oma pädevuste arendamiseks?

3 Metoodika

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja selgitada, millised on kutsehariduse VÕTA hindajate hinnangud oma pädevustele, milliseid väljakutseid nad hindamisprotsessis kogevad ning millist tuge nad vajavad. Uurimuse eesmärgist lähtuvalt kombineeriti kvantitatiivset ja kvalitatiivset uurimismeetodit. Õunapuu (2014) järgi võimaldab kvantitatiivne uurimismeetod koguda suuremat hulka arvandmeid ja uurida vastajate hinnanguid. Esimesele uurimisküsimusele vastuse saamiseks kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit, sest küsimustiku kasutamine võimaldas uurida suurema arvu VÕTA hindajate hinnanguid oma pädevustele. Kvalitatiivne uurimismeetod aitab saadud andmeid uurida sügavamalt (Laherand, 2008). Kvalitatiivset uurimismeetodit kasutati teise ja kolmanda uurimisküsimusele vastuste saamiseks, et uurida sügavamalt VÕTA hindajate kogemusi ja arusaamu.

3.1 Valim

Uurimus viidi läbi Eesti kutsekoolide VÕTA hindajate seas. Haridus- ja Teadusministeeriumi Kutsehariduse büroo peaeksperti Jane Kallioni sõnul (isiklik suhtlus, 4.veebruar 2021) ei kogu HTM VÕTA hindajate statistikat seetõttu, et VÕTA hindamise protsess ja selles

osalevad isikud on kooli tasandi protsess, mis sõltub kooli suurusest, avalduste hulgast jne, ehk koolidel on selles osas autonoomia. Sellest infost tulenevalt polnud võimalik määratleda valimi üldkogumi suurust. Töö eesmärgist ning eelpool toodud infost lähtuvalt kasutati andmete kogumiseks sihipäraselt valimit, mis võimaldab valida kõige sobivamad uuringus osalejad (Rämmer, 2014). Valimisse kuulumise kriteeriumiks oli vähemalt kaheaastane töökogemus VÕTA hindajana. Töö autori seisukohalt on hindajate vähemalt kaheaastane töökogemus vajalik, sest selle ajaga tekib arvestatav hulk kogemusi.

Uurimuse lõppvalimi moodustas Eesti 24 kutsekooli 35 VÕTA hindajat, kellest 28 (80%) oli naisi ja 7 (20%) mehi. Vastajate vanus jäi vahemikku 32 kuni 74 aastat ning keskmine vanus 49,4 ($SD = 9,3$) aastat. Vastajate keskmine töökogemus õpetajana oli 17,7 ($SD = 9,3$) aastat ja keskmine töökogemus VÕTA hindajana oli 6,1 ($SD = 3,3$) aastat. Vastajad hindasid VÕTA avaldusi järgmistel erialadel: kunst, toiduainetetööstus, disain, üldained, metsandus, iluteenindus, IKT, metallitöö ja mehaanika, tekstiil ja kaubandus, majutus ja toitlustus, merendus, teenindus, tehnika ja elekter, ehitus ja elektroonika, hobuerialad. Enim VÕTA hindajaid oli disaini valdkonnas (18%), teistel erialadel jaotusid vastajad ühtlaselt.

3.2 Andmete kogumine

Andmete kogumiseks kasutati nii kvantitatiivseid kui kvalitatiivseid meetodeid. Esialgu koguti andmeid anonüümse veebipõhise küsimustikuga (lisa 1), mis koostati Google Forms keskkonnas. Küsimustik annab võimaluse koguda standardiseeritud andmeid võimalikult paljudelt inimestelt (Beilmann, 2020). Küsimustiku kasutamise eelis lähtuvalt uurimiseesmärgist oli koguda suure hulga VÕTA hindajate hinnanguid oma pädevustele. Veebipõhine küsitlus andis küsimustiku vastajatele mugavuse vastata talle sobival ajal. Küsimustik oli anonüümne, see tagab vastajale kindlustunde, et andmeid kasutatakse anonüümselt ja konfidentsiaalselt (Beilmann, 2020).

Küsimustiku koostamisel lähtuti antud töö uurimisküsimustest. Küsimustik koosnes sissejuhatavast osast, milles töö koostaja tutvustas ennast ja töö eesmärki ning küsimustiku erinevatele osadele vastamise viise. Küsimustiku esimene osa kogus taustaandmeid nagu sugu, vanus, töökogemus õpetajana, töökogemus VÕTA hindajana, õpetatav ja hinnatav eriala ning kuidas toimub VÕTA hindamine vastaja koolis. Küsimustiku teine osa koostati lähtuvalt VÕTA hindaja profiilist (Vau, 2013) ning vastajal tuli sellest lähtuvalt hinnata enda kui VÕTA hindaja pädevusi. VÕTA hindaja profiili aluseks võttes moodustati järgmised pädevusvaldkonnad: mõistan VÕTA põhimõtteid, väljundipõhise õppekava põhimõtted,

koostöö, hindamisalase dokumentatsiooni täitmine ja riskide vähendamine ning pädevus VÕTA hindajana. Pädevusvaldkondade põhjal koostati 25 väidet ning vastajad hindasid neid Likerti 5 palli skaalal (1- ei nõustu üldse, 2- pigem ei nõustu, 3- nii ja naa, 4- pigem nõustun, 5- nõustun täiesti). Seda skaalat kasutatakse hinnangute ja nende tugevuste mõõtmiseks. Likerti skaala kasutamine võimaldab mõõta väidete kaupa VÕTA hindajate hinnanguid ja nende tugevust oma pädevustele (Õunapuu, 2014).

Eeltoodud VÕTA hindaja pädevusvaldkondadest lähtuvalt arvutati küsimustiku üldine sisemine reliaablus ($\alpha = .93$) ning reliaablused pädevusvaldkondade kaupa, mis on kirjeldatud tabelis 1.

Tabel 1. VÕTA hindajate pädevused pädevusvaldkondade kaupa.

Pädevusvaldkond	Reliaablus (Cronbach'i alfa)
Mõistab VÕTA põhimõtteid	.790
Tunneb väljundipõhise õppekava hindamispõhimõtteid	.894
Koostöö	.241
VÕTA hindamisalane dokumentatsioon ja riskide vähendamine	.843
Hinnang oma pädevustele	.789

Väidete „Mõistan VÕTA põhimõtteid“ ja „Kasutan asjakohaseid hindamismeetodeid“ juures oli vastajal võimalus selgitada neid väiteid pikemalt, selgituse kirjutamine oli vabatahtlik.

Küsimustiku kolmanda osa küsimuste koostamisel lähtuti antud töö teisest ja kolmandast uurimisküsimusest, mille põhjal koostati viis avatud küsimust. Teisele uurimisküsimusele otsiti vastust järgmise küsimusega „Palun kirjeldage, milliseid väljakutseid olete kogenud VÕTA hindajana oma töös?“. Kolmandale uurimisküsimusele sooviti leida vastused esitades küsimus „Mis toetaks Teie tegevust VÕTA hindajana?“.

Usaldusväärse saamiseks saadeti küsimustik kahele erineva kutsekooli VÕTA hindajale, kelle saadud tagasisidest jäeti küsimustiku teise osasse kaks informatiivset küsimust. Sellega muudeti küsimustik täpsemaks ning lühendati küsimustikku pikkust ja vastamisele kuluv aeg muutus lühemaks.

Andmekogumise periood oli detsember 2020 kuni veebruar 2021. Küsimustik saadeti e-kirja teel 80 VÕTA hindajale. Uuritavateni jõuti läbi koolide kodulehtedel olevate VÕTA kontaktide kaudu ja töö autori otsekontaktide kaudu. Töö autor valis koolid aktiivse osalemise järgi HTMi poolt korraldatud VÕTA seminaridel. Täpset küsimustiku saajate arvu pole teada, sest mõned kutsekoolid saatsid küsimustiku ise hindajatele edasi. Kuna küsimustikule

vastajate arv oli peale esimest e-kirja madal, siis saadeti meeldetuletuskiri samadele kontaktidele ning küsimustikule vastamiseks anti 1 nädal.

Uurimistöö käigus selgus, et nappide lühivastuste kaudu küsimustiku avatud küsimustele ei oleks olnud võimalik vastata ammendavalt teisele ja kolmandale uurimisküsimusele, mistõttu otsustati täiendavate andmete saamiseks korraldada fookusgrupi intervjuu, mida kasutatakse lisameetodina, et saada intervjuus osalejatelt täiendavat ja tähenduslikumat infot peale eelnevat küsimustikule vastamist (Laherand, 2008).

Fookusgrupiintervjuud korraldati märtsis 2021. Lähtudes töö eesmärgist ja uurimisküsimustest koostati poolstruktureeritud intervjuu kava (lisa 2), mis koosnes sissejuhatavast osast, põhiküsimustest ning täiendavatest küsimustest. Sissejuhatavas osas küsiti infot töökogemuse ja VÕTA hindaja kogemuse kohta ning täpsustati VÕTA hindaja hinnatavat eriala. Põhiküsimused koosnesid järgmistest teemadest: VÕTA hindajate hinnangud oma hindamisalastele pädevustele, VÕTA hindajate väljakutsed VÕTA hindamisel ja täiendava toetuse vajadus VÕTA hindajatele, millele vastamine toetas uurimisküsimuste väljaselgitamist. Selgema arusaamise eesmärgil arutleti intervjuu kava küsimuste üle töö juhendajaga ning muudeti küsimuste sõnastust.

Intervjuus osalejateni jõuti läbi küsimustikus oleva nõusoleku vormi. Kutse intervjuus osalemiseks saadeti seitsmele VÕTA hindajale e-posti aadressile, kutsele vastas viis hindajat. Planeeriti korraldada üks fookusgrupi intervjuu, kuid selleks ühise aja leidmine osutus keeruliseks. Sellest tulenevalt otsustati korraldada üks rühmaintervjuu ja üks paarisintervjuu. Esimeses intervjuus osales kolm ja teises kaks VÕTA hindajat. Intervjuud toimusid läbi Google Meet keskkonna, kus need salvestati, küsides eelnevalt osalejate nõusolekut ning selgitades, et intervjuusid kasutatakse vaid selle töö raames. Esimene intervjuu kestis 74 minutit ja teine intervjuu kestis 83 minutit. Intervjueeritavatele saadeti intervjuu küsimused eelnevalt meilile, et nad saaksid nendega varem tutvuda ning ennast intervjuu toimumise ajal võimalikult mugavalt tunda.

3.3 Andmete analüüs

Käesoleva bakalaureuse töö esimesele uurimisküsimusele vastuse saamiseks kasutati kvantitatiivse andmeanalüüsi kirjeldavat ja järeldavat statistikat, leiti vastuste keskvaartused ja protsendid ning leiti seos VÕTA hindaja hinnangute ja töökogemuse vahel VÕTA hindajana. Kirjeldava statistika meetodid võimaldavad organiseerida ning kirjeldada andmeid ja teha kokkuvõtte ning järeldava statistika meetodid võimaldavad anda valimile hinnanguid ja teha järeldusi (Õunapuu, 2014). Veebipõhise küsimustiku andmed koondati Exceli tabelisse,

kus need kontrolliti ja korrastati. Andme analüüsiks kasutati programmi IBM SPSS Statistic. VÕTA hindaja profiilist lähtuvate pädevusvaldkondade lõikes arvutati välja küsimustiku väidete aritmeetilised keskmised ja leiti standardhälbed. Teise ja kolmanda uurimisküsimuse vastuse saamiseks kasutati kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodit, mis võimaldab keskenduda tekstis olulisele infole ning tähendusele, et välja tuua inimeste enda kogemused (Kalmus, Masso, & Linno, 2015). Uuringus kasutati induktiivset sisuanalüüsi uurimisstrateegiat, mis aitab hoida fookust VÕTA hindajate kogemustel ning kogemuste tähendusel (Õunapuu, 2014).

Küsimustiku kolmanda osa avatud küsimused kanti üle Word faili, kus need kodeeriti. Intervjuud transkribeeriti samuti Wordi faili, kus esimese transkribeeritud intervjuu pikkus oli 14 lehekülge ning teise transkriptsiooni pikkus oli 21 lehekülge. Andmetega tutvumiseks ja kodeerimise alustamiseks loeti nii küsimustiku vastuseid kui intervjuude transkriptsioone korduvalt. Andmeid asuti kodeerima uurimisküsimuste kaupa, lugedes ja tähistades ära uurimisküsimusele vastava tekstiosa ning sarnastele tekstiosadele anti ühised nimetused ehk koodid. Näide kodeerimisest on toodud lisa 3. Loodud koodide põhjal kujundati kategooriad, mis võimaldasid võtta kokku olulised tähendused teise ja kolmanda uurimisküsimuse kohta. Sisult sarnastest koodidest moodustati ühise nimetusega kategooria.

Andmeanalüüsi usaldusväärsuse suurendamiseks kodeeriti küsimustiku vastuseid ja intervjuude transkriptsioone kaks korda. Teisel korral oli kaaskodeerijaks juhendaja, kellega koostöös leiti koodid ja täpsustati koodide kategooriad. Teistkordse kodeerimise järgselt uusi koodi andmeanalüüsis ei tekkinud.

Teisele uurimisküsimusele moodustati andmeanalüüsi tulemusena viis kategooriat (lisa 4): VÕTA hindamisega seotud väljakutsed, varasemalt õpituga seotud väljakutsed, taotlejaga seotud väljakutsed, tõendusmaterjal ning VÕTA protsessi väljakutsed. Kolmandale uurimisküsimusele moodustati neli kategooriat (lisa 5): VÕTA protsessi parendamine, koostöö, lisaressursid ning VÕTA hindaja pädevuste areng.

4 Tulemused

Antud bakalaureuste töö eesmärk oli välja selgitada VÕTA hindajate hinnangud oma pädevustele, nende kogemused ja väljakutsed VÕTA protsessis. Tulemused esitati kolmes alapeatükis uurimisküsimuste kaupa. Esimese uurimisküsimuse tulemusi analüüsiti kirjeldava statistika abil ja tulemuste illustreerimiseks kasutati tabelleid. Teise ja kolmanda uurimisküsimuse tulemused esitati kategooriate kaupa. Tulemuste illustreerimiseks kasutati tsitaate intervjuudest. Tsitaadid intervjuudest ja küsimustikust on tähistatud vastavalt I ja K

tähisega. Tsitaadid esitati kaldkirjas, teksti arusaadavuse eesmärgil on neid korrigeeritud ja tekstist välja jäetavad osad tähistatud tähistusega (...).

4.1 Kutseõppe VÕTA hindajate hinnang oma pädevustele

Esimese uurimisküsimuse abil sooviti välja selgitada, kuidas kutseõppe VÕTA hindajad ise hindavad oma pädevusi. Uuringu kirjeldava statistika tulemustest selgus, et keskmine hinnang väitele „Olen VÕTA hindajana pädev“ oli 4,34 (SD = 0,802) ning 42,9% vastajatest hindas oma pädevusi heaks ja 48,6% väga heaks. VÕTA hindajate hinnangute keskmised väärtused pädevusvaldkondade kaupa on välja toodud tabelis 2.

Tabel 2. VÕTA hindajate hinnangud oma pädevustele pädevusvaldkondade kaupa.

Pädevusvaldkond	M	SD
Mõistan VÕTA põhimõtteid	4,51	0,56
Väljundipõhise õppekava hindamispõhimõtted	4,47	0,50
Koostöö	4,64	0,56
Hindamisalase dokumentatsiooni täitmine ja riskide vähendamine	4,31	0,76
Pädevus VÕTA hindajana	4,31	0,67

Märkused. M - keskmine; SD - standardhälve

Kirjeldava statistika põhjal jäid pädevusvaldkonna „Mõistan VÕTA põhimõtteid“ (väited 1-3) hinnangud vahemikku 4,31-4,69. Kõige kõrgem hinnang anti väitele 3 „Oskan kirjeldada VÕTA protsessi oma koolis“, mille tulemus oli 4,69 (SD = 0,53) ja kõige madalam hinnang 4,31 (SD = 0,75) anti väitele 2 „Tunnen VÕTA regulatsioone“. Pädevusvaldkonnas „Väljundipõhise õppekava hindamispõhimõtted“ hinnati kõige kõrgemalt väidet 13 „Küsin vajadusel taotlejatelt täiendavat lisamaterjali“, mille tulemus oli 4,83 (SD = 0,56). Kõige madalamalt hinnati selles valdkonnas väidet 11 „Koostan hindamiskriteeriumid, mis on kooskõlas õpiväljunditega“, mille tulemus oli 3,83 (SD = 1,24). Pädevusvaldkonnas „Koostöö“ väited (17-18) hinnati kõige kõrgemalt väidet 17 „Teen koostööd VÕTA protsessi erinevate osapooltega“, tulemus 4,89 (SD = 0,32) ja kõige madalamaks väidet 18 „Teen koostööd teiste VÕTA hindajatega ühtse hindamisotsuse saamiseks“, tulemus 4,40 (SD = 1,0). Pädevusvaldkonnas „Hindamisalase dokumentatsiooni täitmine ja riskide vähendamine“ (väited 19-21) hinnati kõrgemalt väidet 19 „Täidan hindamisalast dokumentatsiooni korrektselt“, tulemus 4,57 (SD = 0,73) ja madalamalt väidet 20 „Tuvastan riske, mis võivad mõjutada VÕTA hindamise kvaliteeti“ tulemusega 4,14 (SD = 0,91). Pädevusvaldkonnas „Pädevus VÕTA hindajana“ hinnati kõrgemalt väidet 25 „Arendan enda erialaseid oskuseid pidevalt“, tulemus 4,57 (SD = 0,77) ning madalamat hinnati väidet 24 „Arendan enda VÕTA alaseid teadmisi pidevalt“, tulemus 4,14 (SD = 0,97).

Seoseanalüüsi tulemuste saamiseks kasutati Spearmani korrelatsiooni analüüsi, mis võimaldab uurida seost järjestusskaalal mõõdetud hinnangute vahel (Rootalu, 2014). Uuriti statistiliselt olulist seost VÕTA hindaja hinnangul oma pädevustele ja töökogemust VÕTA hindajana vahel. Analüüsist selgus, et hindaja pädevuste ja töökogemuse VÕTA hindaja vahel on statistiliselt oluline positiivne mõõdukas seos ($\rho = 0,368$; $p < 0,05$).

Esimese uurimisküsimuse kokkuvõtteks saab öelda, et kutseõppe VÕTA hindajad hindavad oma pädevusi heaks. Samuti hindavad nad heaks pädevusi, mis on seotud kooli VÕTA protsessiga ja hindamisalase dokumentatsiooni täitmisega, kuid samas hindavad madalaks pädevust, kuidas vähendada erinevaid VÕTA protsessiga seotud riske ning VÕTA regulatsioonide tundmist. Veel toovad VÕTA hindajad välja, et vajadusel küsivad nad taotlejatelt lisamaterjale, kuid leiavad, et nende hindamisalased pädevused, mis on seotud hindamiskriteeriumite koostamisega vajavad arendamist.

4.2 Kutseõppe VÕTA hindajate väljakutsed oma töös

Teise uurimisküsimuse „Missuguseid väljakutseid kogevad kutseõppe VÕTA hindajad oma töös?“ andmeanalüüsi tulemusena kujunes viis kategooriat: VÕTA hindamisega seotud väljakutsed, varasemalt õpituga seotud väljakutsed, taotlejaga seotud väljakutsed, tõendusmaterjal ning VÕTA protsessi väljakutsed.

VÕTA hindamisega seotud väljakutsed. VÕTA hindamisega seotud väljakutsetes tõid uuringus osalejad esile õppekava tundmise, täienduskoolitustel õpitu hindamise ning varasemalt õpitu võrdlemise õppekavaga. Vastajad leidsid, et õppekava tundmine on vajalik, et hinnata VÕTAt objektiivselt, kuid erinevate õppekavade mahu ja sisuga tutvumine nõuab VÕTA hindajalt suuremat ajakulu, et ennast sellega kurssi viia. Fookusgrupi intervjuust ilmnes, et täienduskoolitustel õpitu hindamisel on väljakutseks läbitud koolituste õpiväljundite vastavus kooli õppekavadele ja ainete mahule.

Minu jaoks on võib olla üks suuremaid väljakutseid just täiskasvanud õppija puhul see, et kui nad tulevad ja nad on läbinud mingid koolitused ja kas see koolituse maht vastab õppekavas oleva aine mahule. (I2)

VÕTA hindajad kirjeldasid, et varasemalt õpitu võrdlemine õppekavaga vajab lisa aega süvenemiseks ja dokumentide võrdlemiseks ning mõistmiseks, kas taotleja eelnevalt õpitu täidab õppekava õpiväljundid ning vastab reaalsusele.

Toodi esile, et VÕTA hindamiskomisjonide moodustamine võiks olla laiapõhjalisem, et toetada komisjoniliikmete tööd. Lisati veel, et väljakutseks on eriarvamused komisjonis ja suhtlus ning oma arvamuse põhjendamine juhul kui VÕTA hindaja on teisel arvamusel kui ülejäänud komisjoni liikmed, ning kuidas leida konsensus sellisel juhul. Üks fookusgrupi intervjuus osalejatest selgitas:

Pigem selline suurem keerukus ongi suhtlemine komisjoni teiste liikmetega, selle konsensuseni jõudmine teiste komisjoni liikmetega. Kui ma satun olema eriarvamusel, kuidasmoodi siis neid komisjoni liikmete eriarvamusi põhjendada. (I3)

Väljakutsena kogeti ka kogemustest õpitu eristavat hindamist. Arvati, et VÕTA rakendamisel peaks olema soovitud ja aktsepteeritud mitteeristav hindamine, sest varasemaid kogemusi on keeruline numbriliselt hinnata ning oluline on veenduda taotleja kompetentside olemasolus. Veel toodi esile teiste õpetajate usaldamatus VÕTA hindamiskomisjoni otsuste suhtes ning VÕTA hindajate enda kahtlusi ja ebakindlust hindamisel.

Mõned korrad on juhtunud, et ma mõtlen, et kas minu kogemus või teadmised asjast on piisavad, et seda ära hinnata, miks kõik, kes istuvad siin samas komisjonis kõik nagu noogutavad ja saavad aru, et arvestame ära, aga sina ei saa, et miks me seda teeme. (II)

Kahtluste tekkimisel mõisteti neid õppimise osana, kuid samas tunnetati ebakindlust, kas küsitakse õigeid küsimusi ning kes vastutab õpilase teadmiste eest.

Vastajad pidasid oluliseks, et VÕTA põhimõtete ja hindamisega kursis olek aitab neil paremini mõista VÕTA tähendust ning erinevaid juhtumeid ja VÕTA dokumentatsiooni. Samas tõid hindajad välja, et jäikus haridusastmete vahelisel VÕTA hindamisel võib saada takistuseks VÕTA arvestamisel, sest liikumisel nende vahel on liiga jäigad raamid.

Uuringus osalenud VÕTA hindajad leidsid, et hindamisotsuste põhjendamine taotlejale on väljakutse, sest tagasisidestamine peab toetama tema edasisi õpinguid ja teadmiste värskendamist, kuid põhjendamine tekitab hindajas ebamugavust ning on keeruline. **Varasemalt õpituga seotud väljakutsed.** Uuringu tulemused näitasid, et varasemalt õpituga seotud väljakutseteks peetakse varem õpitu aja- ja asjakohasust ning töökogemuse arvestamist. VÕTA hindajad leidsid, et teadmised ja oskused, mis on omandatud kuni 10 aastat tagasi ja enam on vananenud, sest selle ajaga toimuvad kõigis valdkondades suured muudatused ning VÕTA arvestamisel on oluline värskemate teadmiste olemasolu.

(...) täiendkoolitus oli läbitud rohkem kui kümme aastat tagasi. Komisjon leidis, et teadmised ja oskused on vananenud, kuna infotehnoloogia valdkonnas on toimunud selle aja jooksul suured muutused. (K4)

Varasemate töökogemuste ülekandmisel toodi esile töökogemuse mittevastavust õpiväljunditele ning varasema töökogemuse võrdväarsust praeguste kogemustega.

Taotlejaga seotud väljakutsed. Vastajad tõid taotlejaga seotud väljakutsetena esile taotleja puudulikke eneseanalüüsi oskuseid. Näiteks toodi välja, et taotleja hindab oma pädevusi üle, taotlejal puuduvad adekvaatsed ja asjakohased hinnangud oma pädevustele ning eneseanalüüsi koostamise oskused, mis toovad kaasa täiendava nõustamise vajaduse ja suurema ajakulu.

Eneseanalüüs on õppija jaoks kõige keerulisem ja pidev nõustamisvajadus muudab VÕTA protsessi väga ajamahukaks. (K25)

Uuringutes osalejate sõnul tajusid nad väljakutsena ka taotlejapoolset survet. Näitena toodi välja juhtumid, kus survestati VÕTA hindajat taotlust rahuldama, kuid taotlejal puudusid reaalsed oskused ja teadmised selles aines. VÕTA hindajad tajusid, et VÕTA võib olla taotleja jaoks lihtsalt pääsemise soov ning tõid välja, et oluline on tema taustaga arvestamine ja suhtlemine. Samuti tõid vastajad välja individuaalse õpitee korraldamise peale VÕTA kinnitamist, siin muutus keeruliseks ülejäänud grupi õppetööga sobitumine, ühe teema või õpiväljundi rakendamine.

Vastustest ilmnnes, et väljakutseks oli ka läbimõttlemata taotlus, mis tihtipeale oli koostatud puudulikult ja pealiskaudselt. Lisaks oli hindajatel keeruline suhtuda erapooletult taotlejasse, mida kirjeldab intervjuueeritav järgmiselt:

Pigem on ikka erapooletu suhtumine, mitte see, et sõbramehe poolest annan VÕTA positiivse vastuse, et sa oled tore õpilane ja ma annan selle VÕTA arvestatud, aga tegelikult tulemus on null, sest inimene reaalselt ikkagi ei oska midagi. (I2)

Vastustest selgus, et väljakutsed tekkisid seoses tõendusmaterjalidega. Toodi välja, et taotlejad esitasid võõrkeelsed tunnistused tõendusmaterjalina ja tõendusmaterjalid olid esitatud puudulikult, mida iseloomustab järgmine näide küsimustikust:

Õppija taotles täiendkoolituse arvestamist "Programmeerimise alused", mille kohta puudusid täiendkoolitust tõendaval dokumendil õpiväljundite ja sisu kohta andmed (...). (K4)

Lisaks tõdeti, et elektrooniliselt esitatud taotlustes ei lisata vajalikke dokumente, sest avalduste ja dokumentide esitamine läbi õppeinfosüsteemi osutus taotlejatele keeruliseks.

VÕTA protsessi väljakutsed. Uuringus osalejad tõid VÕTA protsessiga seonduvate väljakutsena esile juhtkonna surve VÕTA rakendamiseks. Üks intervjuueeritavatest tõi välja, et täiskasvanud õppijatel on keeruline kohaneda õpingutega, mistõttu kool peab muutma õppimise paindlikumaks, kuid sellega kaasneb surve VÕTA hindajatele VÕTA rakendamiseks.

Kuna me oleme väga hädas, et täiskasvanud ei püsi koolis, siis ma saan ka juhtkonnast aru, miks nad seda survestavad. (I5)

Vastajate sõnul on VÕTA hindajatele väljakutseks erinevad muutused infosüsteemides, mis on hindajatele ajaliseks lisakoormuseks ning mittepaindlikud elektroonilised süsteemid takistavad tööd. Lisaks toodi välja ka bürokraatlik moment, milles hinne tuleb justkui formaalsuse pärast õppeinfosüsteemi lisada.

Teist uurimisküsimust kokku võttes saab öelda, et VÕTA hindajad kogesid erinevaid väljakutseid oma töös. Esile toodi väljakutsed, mis on seotud nii üldiselt VÕTA hindamise kui varem õpitu hindamisega. Lisaks kirjeldati taotlejaga seotud väljakutseid ja väljakutseid, mis on tingitud VÕTA protsessidest nii koolisisest kui õppeinfosüsteemides.

4.3 Täiendav tugi kutseõppe VÕTA hindajatele oma pädevuste arendamiseks

Kolmanda uurimisküsimuse „Missugust täiendavat tuge vajavad kutseõppe VÕTA hindajad oma pädevuste arendamiseks?“ andmete analüüsimisel kujunes välja neli kategooriat: VÕTA protsessi parendamine, VÕTA koolitused ja juhendmaterjal, koostöö, lisaressursid ning VÕTA hindaja pädevuste areng.

VÕTA protsessi parendamine. Uuringus osalejad tõid välja, et VÕTA hindaja tööd aitaks toetada suurem infovahetus ja kogemuste jagamine. Samas peetakse väga oluliseks koolipoolset usaldust, mis aitab toetada VÕTA hindajat tema töös ja pädevuste arengus. Üks intervjuueeritav kirjeldas usaldust kui suurt koolipoolset tuge ning tunnustust:

Eeskätt, et mind usaldatakse on suur tugi, kool delegeerib mulle seda sektorit oma tööst. See on mulle kui õpetajale tugi ja tunnustus küll. (II)

Intervjueeritavad leidsid, et VÕTA avalduste arvu suurenemine on samuti suurepärane võimalus pädevuste arendamiseks, et tekiks vilumus ja kogemus VÕTA avalduste hindamisel. Oluliseks peeti ka VÕTA süsteemi mõistmist, mille selgeks tegemine lihtsustab kõigi VÕTA protsessis osalejate tööd.

Vastajad tõid välja, et õppeinfosüsteemide arendus toetaks kogu VÕTA protsessi, kui nendes arendada taotluste ja avalduste vorme. See muudaks lihtsamaks tehnilise toe töö, et leida sobivad tõendusmaterjalid. Fookusgrupi intervjuus leiti, et ühtsed reeglid ja põhimõtted aitaksid VÕTA hindajat toetada ning toodi välja just koolisiseste reeglite ja põhimõtete kokku leppimise vajadus.

Pigem see, et koolis paremini kokku leppida igal õppeasutusel endal VÕTA protsessi reeglid. (I5)

Vastajad pidasid oluliseks, et sisukamad teadmised seadusandlusest aitaksid VÕTA hindajatel teavitada õpilasi nende õigustest VÕTA taotluse esitamisel. Vastajad tõid esile uuendatud juhendite vajaduse, sest juhendmaterjalid on vanad ning ei toeta VÕTA hindajat.

Koostöö. Uuringus osalejad tõid esile vajaduse koostöö järele kolleegidega, mis annaks võimaluse kogemusi jagada läbi erinevate juhtumite. Konsulteerimine kolleegidega annaks võimaluse kaasata kolleege, kes on hinnatavas valdkonnas pädevamad või erialaselt tugevamate teadmistega. Üks fookusgrupi intervjueeritav tõi välja vastutuse jagamise tähtsuse kui kolleegipoolse toe vajaduse.

Tugi ongi see kolleegide poolne, et ma ei pea kõike ise otsustama ja VÕTAsid arvestama. Kolleegide poolne tugi on kindlasti see, mis on vajalik ja oluline, et ma ei pea olema ainuotsustaja. (I2)

Leiti, et võimalus kolleegi poole pöörduda on koostöine väärtus ning hindamise seisukohast vajaliku toena märgiti taotleja nõustamise VÕTA protsessis. Intervjuudest ilmnas, et VÕTA hindajate oskus tuge küsida võimaldab saada seda tuge, mida küsitakse.

Lisaressursid. Vastajad tõid esile riikliku rahastuse vajaduse VÕTA komisjoni tööks, et võimaldada lisatasu VÕTA hindajatele, kellele on töö VÕTA hindajana lisatöö ja lisakohustus.

Rohkem aega, st rohkem riiklikku rahastust võta komisjoni tööks. Tihti on see inimeste põhitöö kõrvalt tehtav asi. (K6)

Toodi välja, et täiendavaks toeks lisaressursina oleks VÕTA hindajatele ajaressursi võimaldamine, mis annaks aega taotlustesse süveneda.

VÕTA hindaja pädevuste areng. Uuringu tulemused osutasid, et VÕTA hindajad vajaksid oma pädevuste arendamiseks võimalusi osaleda erinevatel koolitustel ja seminaridel. Ühised regulaarsed arutelud ja kogemuste jagamine toetaksid veelgi hindajate pädevuste arengut ning annaksid uusi teadmisi ja vähendaksid hindamisega seotud ebakindlust.

Kindlasti, mis veel arendavad teadmisi selles vallas on need erinevad koolitused selles vallas. Mind hästi palju õpetasid ja toetasid need kaks eelmisel aastal toimunud koolitust. (I2)

Lisaks leidsid intervjuueeritavad, et nende endi varasemad kogemused õppimisest ja õppimise uurimine ning erinevate meetodite uurimine toetab ja aitab arendada hindaja pädevusi. Rõhutati pideva enesearendamise vajadust:

(...) ma pean ise ennast edasi arendama nende erinevate õppemeetodite suunas, et sealt ikkagi tuleb see tugi. (I3)

Lisaks selgus, et oluliseks pädevuste arengu toetamiseks on vajalik erialane eneseväljendus, et õpetaja arendaks oma pädevusi õpetatava eriala valdkonnas.

Kolmanda uurimisküsimuse kokkuvõtteks saab välja tuua, et VÕTA hindajaid vajaksid oma pädevuste arenguks täiendavat tuge, osaledes VÕTA teemalistel koolitustel ja seminaridel. Samuti pakuks tuge VÕTA protsessi parendamine läbi uute juhendmaterjalide ja õppeinfosüsteemide arendamise. Lisaks toovad VÕTA hindajad välja, et oluliseks toeks on koostöö kolleegidega, et arenda oma pädevusi läbi kogemuste vahetuse ja juhtumite arutelude.

5 Arutelu

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada VÕTA hindajate hinnangud oma pädevustele, nende kogemused ja väljakutsed VÕTA protsessis. Selles peatükis arutletakse saadud uurimistulemuste üle uurimisküsimuste kaupa, tuuakse välja töö piirangud ning praktiline väärtus.

Esimese uurimisküsimuse „Kuidas hindavad kutseõppe VÕTA hindajad oma pädevusi?“ tulemusi analüüsides selgus, et kutseõppe VÕTA hindajad hindavad oma pädevusi

heaks. Cedefopi (2015) uuringus on rõhutatud, et kogemustega pädeval hindajal on suur tähtsus VÕTA kvaliteedi tagamisel. Ka Rutiku jt (2011) sõnul tõstab VÕTA protsessi usaldusväarsust pädevate VÕTA hindajate suurem arv haridusasutuses. Räis jt (2014) on VÕTA arvestamise eesmärgipärase rakendumise takistusena välja toonud, et hindajad ei oska õppijate tegelikke oskusi ja teadmisi hinnata. Kui varem on hindajate pädevusi problemaatilistena välja toodud, siis käesoleva uuringu tulemused näitavad, et VÕTA hindajad hindavad oma pädevusi heaks. On võimalik, et uuringus osalesid VÕTA hindajad, kes olid kogenumad ja pädevamad. Lisaks võib selliseid tulemusi selgitada asjaolu, et andmeid koguti enesekohase küsimustikuga, millele vastamisel võis olla soov enda paremana näidata või ootuspäraseid vastuseid anda. Rühma- ja paarisintervjuudes toodi siiski välja mitmesuguseid väljakutseid, millega VÕTA hindajad oma töös kokku puutuvad ning mis võimaldavad kõrgete hinnangute kõrval avada hindamispraktikaid ning hindajate pädevusi sügavamalt.

VÕTA hindajad hindasid kõrgelt pädevust teha koostööd kõigi VÕTA protsessis osalevate osapooltega, kuid mõnevõrra madalamaks hinnati koostööd teiste VÕTA hindajatega. Intervjuudes toodi välja, et kogemuste vahetamine ja arutelud kolleegidega võimaldaksid VÕTA hindajatel oluliselt oma pädevusi arendada, kuid samas kogeti väljakutsena kogeti suhtlust komisjoni teiste liikmetega, taotluse hindamisel tekkivaid eriarvamusi ning nende põhjendamist. VÕTA protsessis osalevad erinevad osapooled ning koostöö edendamine nende vahel ja osapoolte kaasamine protsessi aitab suuremal hulgal õppijatel jõuda VÕTA protsessi (Cedefop, 2015; Hamer, 2010). Seega on VÕTA kui võimaluse teadvustamise tõstmisel oluline teha koostööd kõigi selles protsessis osalevate pooltega. Kolleegide vaheline koostöö aitab seada eesmärgi enesearenguks, tõsta VÕTA hindamise usaldusväarsust ning välja tuua oma pädevuste nõrgad kohad (Travers & Harris, 2014). Hameri (2016) hindamisfilosoofia üks veendumusi ütleb, et hindamine on suhtlus. Lähtuvalt sellest on oluline, et VÕTA hindajad teadvustaksid koostöö vajadust kolleegidega, leiaksid võimalusi aruteludeks ning kogemuste vahetamiseks, et tõsta hindamisprotsessi usaldusväarsust ning arendada vajalikke pädevusi.

Teise uurimisküsimuse „Missuguseid väljakutseid kogevad kutseõppe VÕTA hindajad oma töös?“ tulemuste analüüsimisel selgus, et kutseõppe VÕTA hindajad kogevad oma töös erinevaid väljakutseid, mis on seotud nii VÕTA taotluste hindamise kui varasemalt õpituga. Hindamisega seoses kogeti kahtlusi ja ebakindlust, väljakutseks osutus taotleja varasemalt õpitu võrdlemine õppekavaga ning õppekava tundmine. Probleemaatiliseks tõusis hindajate kogemustes esile varasemalt õpitu ajakohasuse ning töökogemusest õpitu hindamise

temaatika. Varasemate kogemuste ja õpitu vastavus õppekava õpiväljunditega on VÕTA rakendamise eelduseks (Pääsukene, 2010). Ka varasemad uuringud on näidanud (Aarkrog & Wahlgren, 2015; Praxis, 2019), et VÕTA arvestamisel ja hindamisel on väljakutseks õppijate oskuste ja teadmiste tõlgendamine õpiväljunditeks. VÕTA taotluste hindamine peab olema terviklik hindamine (Rutiku *et al.*, 2011), mis aitab välja tuua taotleja individuaalsed oskused ja teadmised (Cedefop, 2015). Uurimuses osalejad kahtlesid, kas nad küsivad taotlejatelt hindamisel õigeid küsimusi ning kes lõpuks vastutab õpilase teadmiste eest. Hamer (2016) on osutanud eetilisele dilemmale VÕTA hindamisel, mille kohaselt võivad hindajad tõlgendada õpitulemusi erinevalt, mistõttu ei ole võimalik varasemalt õpitut alati õiglaselt hinnata. Seega on olulised VÕTA hindaja teadmised väljundipõhise õppekava hindamise põhimõtetest ning oskus neid kasutada lähtuvalt taotleja individuaalsusest.

VÕTA hindajad tõid esile ka taotlejaga seotud väljakutseid, kus probleemiks oli taotlejate puudulik eneseanalüüsioskus ning taotlusesse lisatud puudulikud tõendusmaterjalid. Näiteks toodi välja, et taotleja hindab oma pädevusi üle, taotlejal puuduvad adekvaatsed ja asjakohased hinnangud oma pädevustele ning oskused koostada eneseanalüüsi. Taotleja koostatud eneseanalüüsist peab selguma, milliseid tema teadmisi ja oskusi on võimalik õppekavast lähtuvalt arvestada (Pääsukene, 2010). Intervjueeritavad tõid välja, et keeruline on hinnata puudulikke taotlusi, samas hindasid küsimustikule vastajad kõrgelt taotlejalt täiendava lisamaterjali küsimist. Hindajapoolsed soovitusel tõendusmaterjali kohta lihtsustavad hindamisprotsessi (Vau, 2013). Seega võib öelda, et VÕTA hindajad oskavad näha puudusi taotluste tõendusmaterjalides ning vajadusel küsivad taotlejalt lisamaterjali. Taotleja puudulikke eneseanalüüsi oskusi saaksid selles protsessis rohkem toetada VÕTA nõustajad.

Uuringus osalenud VÕTA hindajad leidsid, et hindamisotsuste põhjendamine taotlejale on keeruline, hindajad tunnevad ennast põhjendades ebakindlalt. Oskus anda konstruktiivset tagasisidet kuulub hindamismetoodilise pädevuse alla (Vau, 2013) ning taotleja vajab selgitust hindamistulemustest ja -kriteeriumitest (Travers & Harris, 2014). Tagasiside saamine on taotlejale oluline, seega peaksid VÕTA hindajad leidma võimalusi, et arendada tagasisidestamisega seotud oskusi. Küsimustikule vastajad hindasid kõrgemalt hindamisalase dokumentatsiooni täitmisega seotud pädevust. Võib järeldada, et hindamisotsuse ja tagasiside vorm võiks vajada muutmist, et tagasisidestamine muutuks VÕTA hindajale mugavamaks ning toetaks selle edastamist taotlejale.

Uuringu tulemustest selgus, et VÕTA hindajad on tajunud väljakutsena taotlejapoolset survet VÕTA taotlus arvestada, kuigi õppija ei suuda tõestada varasemalt omandatud teadmiste ja oskuste olemasolu. Lisaks tajusid intervjuudes osalejad VÕTA

protsessi väljakutsena kooli juhtkonnapoolset survet VÕTA rakendamiseks. Erinevad uuringud (Hamer, 2016; Praxis, 2019) on välja toonud sarnase aspekti: hindajad on tundnud taotlejapoolset survet positiivseks VÕTA taotluse hindamiseks, kuigi taotlejal puuduvad vastavad pädevused. Hamer (2016) leidis, et tegemist on ühega VÕTA hindajate eetilistest dilemmadest: vastuolud hindamisotsuste tegemisel ja vastutamisel. Täiskasvanud õppija huvi koolis püsida kaob, kui ta peab kordama juba õpitut, sellest lähtuvalt on VÕTA rakendamine võimalus tuua täiskasvanud õppija kooli tagasi, kujundada tema individuaalset õpiteed ning lühendada õppimise aega (Räis *et al.*, 2014). VÕTA hindamise eesmärgiks ei saa siiski olla võimalikult paljude taotluste rahuldamine (Rutiku *et al.*, 2011). Seega peaksid VÕTA hindajad mõistma, et nemad ei vastuta taotleja puudulike teadmiste ja oskuste eest ning liiga kergekäeline taotluste rahuldamine mõjutab VÕTA hindamise kvaliteeti. Koolid peaksid sellele aspektile tähelepanu pöörama ning toetama VÕTA hindajaid hindamisega seotud riskide tuvastamisel.

Kolmanda uurimisküsimuse „Missugust täiendavat tuge vajavad kutseõppe VÕTA hindajad oma pädevuste arendamiseks?“ tulemustest ilmnes, et VÕTA protsessi parendamine aitaks arendada kutseõppe VÕTA hindajate pädevusi. Selgus, et VÕTA hindajate arvates toetaks nende pädevuste arendamist suurem infovahetus ning koolisiseste reeglite ja põhimõtete selgem sõnastus. Rutiku jt (2011) on toonud välja, et VÕTA protsessi aitab muuta usaldusväärsemaks pidev süsteemi kaardistamine ja vajadusel üle vaatamine ning info jagamine koolisiselt uutele inimestele. Seega peaksid koolid pöörama tähelepanu nendele põhjustele, mis takistavad VÕTA protsessi kasutamist ning kaasama VÕTA hindajad koolisiselt VÕTA protsessi kaardistamisele ja omavahelise info jagamisele.

VÕTA hindajad leidsid, et nende hindamisalaseid pädevusi arendaks hindamismeetodite ja erialaste pädevuste täiendamine, mida toetaksid koolitused ja seminarid. Ühised arutelud ja kogemuste vahetamine annaksid uusi teadmisi, vähendades nii hindamisega seotud ebakindlust. Hamer (2016) on rõhutanud, et hindaja peab olema kogenud erialal, mille pädevusi ta hindab ja enda kahtluste analüüsimine aitab muutuda pädevamaks hindajaks. Lisaks töid intervjueritud VÕTA hindajad esile, et VÕTA hindamine on lisatöö, mis vajab täiendavaid ressursse. Taotlustesse süvenemine on ajamahukas töö, mille tegemist toetaks täiendava ajaressursi võimaldamine, mis annaks aega taotlusesse süveneda. Koolid võiksid leida võimaluse arvestada VÕTA hindamisega seotud töökoormust õpetaja töökoormuse määramisel või tasustada seda lisatööna.

Töö praktilise väärtusena toob autor välja, et kutseõppe VÕTA hindajad andsid esmakordselt hinnangu oma pädevustele ja kirjeldasid väljakutseid oma töös. Uuringu

tulemused aitavad nii koolidel kui VÕTA hindajatel mõista, millist tuge vajaksid VÕTA hindajad oma pädevuste arendamiseks. Pädevate hindajate olemasolu toetaks aga veelgi eesmärgipärasemat VÕTA rakendamist kutsehariduses.

Töö piiranguna võib välja tuua, et uuringu tulemusi ei ole võimalik üldistada, kuna valimi üldkogumi suurus ei ole teada. Andmete kogumisel kasutati enesekohast küsimustikku, mille tulemused olid kõrged. Muijs (2004) toob välja, et enesekohase küsimustiku kasutamisel uurimisinstrumendina võib jääda kahtlus, kui ausalt vastajad annavad enesele hinnangu ning kui kallutatult positiivsema hinnangu poole vastajad küsimustikule vastates on. Küsimustikule vastamine oli vabatahtlik, mistõttu võisid vastata sellele need VÕTA hindajad, kes hindasid oma pädevusi kõrgemalt ning tundsid ennast kompetentsemalt. Seetõttu võiks edaspidiseks uuringuteks valida teisi uurimismeetodeid, näiteks vaatlus, dokumentide hindamine vms ning valim moodustada ühe kutsekooli kõigist VÕTA hindajatest, mis kaasaks tulevasse uuringusse ka need VÕTA hindajad, kes enda pädevusi nii kõrgelt ei hinda.

Intervjuude kasutamise piiranguna toob töö autor välja enese vähese kogemuse intervjuude läbiviimisel. Fookusgrupi intervjuude modereerimine nõuab oskusi ja praktikat (Laherand, 2008). Samas andsid intervjuud uuringu küsimustiku kõrgetele hinnangutele täiendavat infot ning tõid välja hindamisega seotud väljakutseid ning intervjuueeritavad täiendasid intervjuude ajal üksteist.

Käesoleva töö tulemustest selgus, et uuringus osalenud kutseõppe VÕTA hindajad hindasid oma pädevusi heaks, kuid samas hinnati madalamaks pädevust, mis on seotud riskidega, mis võivad mõjutada VÕTA hindamise kvaliteeti. Seega võiks kutsekoolide huvi olla uurida koolisisest VÕTA hindamise ja protsessi kvaliteeti, et suurendada nii VÕTA rakendamist kutsekoolis ja VÕTA hindajate pädevuste arendamist. VÕTA hindamiskvaliteedi uurimismeetodina võiks kasutada edaspidi vaatlust, dokumentide analüüsi või nende kombineeritud meetodit.

Tänu sõnad

Tänan kõiki uuringus osalenud VÕTA hindajaid. Suur tänu minu juhendajale Liana Roosile, kelle toetus ja tagasiside aitasid tööl valmida. Tänan oma suurepäraseid kolleege Tartu Kunstikoolis ning eriline tänu minu perekonnale, kes toetasid ja motiveerisid mind bakalaureusetöö kirjutamise ajal.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Anne-Ly Randoja /allkirjastatud digitaalselt/

Kuupäev 21.05.2021

Kasutatud kirjandus

- Aarkrog, V., & Wahlgren, B. (2015). Assessment of Prior Learning in Adult Vocational Education and Training. *IJRVT*, 2(1), 39-58.
- Andersen, M. (2016). Tools of Assessment in Recognition of Prior Learning (RPL) Within Vocational Education in Denmark. *PLA Inside Out*, 5, 1-15.
- Beilmann, M. (2020). Küsitlusuuringud. M. Beilmann, A. Roots, ja K. Rootalu (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/k%C3%BCsitlusuuringud>
- Cedefop (2015). Euroopa suunised mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimise kohta. Luksemburg: Väljaannete Talitus. Cedefop väljaanne nr 104. Külastatud aadressil <http://dx.doi.org/10.2801/008370>
- Hamer, J. (2016). Assessment Philosophy: A Critical Consideration for Ethical Skills Recognition. *PLA Inside Out*, 5, 1-15.
- Haridus ja teadusministeerium (s.a.). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine*. Külastatud aadressil <https://www.hm.ee/et/tegevused/taiskasvanuharidus/varasemate-oppingute-ja-tookogemuse-arvestamine>
- HaridusSilm (s.a.). *Vanuseline jaotus kutsehariduses*. Külastatud aadressil <https://www.haridussilm.ee/>
- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kutseharidusstandard (2013). *Riigi Teataja I 2013*, 8, 28. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/128082013013>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Infotrükk.
- Muijs, D. (2004). *Doing Quantitative Reseach in Education with SPSS*. London: Sage Publications.
- Praxis (2019). *Kutsekeskharidusõpe keskhariduseta täiskasvanutele- võimaluste ja/või soovi puudus*. Külastatud aadressil <http://www.praxis.ee/tood/kutsekeskharidusope-keskhariduseta-taiskasvanutele-voimaluste-javoi-soovi-puudus/>
- Pääsukene, A. (2010). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine*. *Taotleja juhend*. Tartu: SA Archimedes.

- Rootalu, K. (2014). Korrelatsioonikordajad. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*.
Külastatud aadressil: <http://samm.ut.ee/korrelatsioonikordajad>
- Rutiku, S., Vau, I., & Ranne, R. (2011). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine käsiraamat*. Tartu: SA Archimedes.
- Räis, M., Kallaste, E., Kaska, M., Järve, J., Anspal, S. (2014). *Põhi ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine*. Külastatud aadressil https://centar.ee/case-studies/taiskasvanute_tasemeharidus/
- Rämmer, A. (2014). Valimi moodustamine. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso ja T. Vihalemm (Toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. Külastatud aadressil <http://samm.ut.ee/valimid>
- Travers, N-L., & Harris, J. (2014). Trends and issues in the professional development of RPL practitioners. Harris, J., Wihak, C., Van Kleef, J. *Handbook of the Recognition of Prior Learning. Research into Practice* (pp. 233- 258) England and Wales: National Institute of Adult Continuing Education.
- Urbla, A., Lindpere, M., Kalamees. (2008). *VÕTA Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine nõustaja juhend*. Tartu: SA Archimedes.
- Vau, I. (2013). *Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamise (VÕTA) hindaja käsiraamat*. Tartu: SA Archimedes.
- Van Kleef, J. (2014). Quality in PLAR. Harris, J., Wihak, C., Van Kleef, J. *Handbook of the Recognition of Prior Learning. Research into Practice* (pp. 206- 232) England and Wales: National Institute of Adult Continuing Education.
- Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu Ülikool.

Lisa 1. Küsimustik

Veebipõhine küsimustik VÕTA hindajate kogemused

Head VÕTA hindajad, vastates järgnevatele küsimustele aitate välja selgitada, kuidas kutsehariduse VÕTA hindajad hindavad oma hindamisalaseid pädevusi, milliseid väljakutseid nad VÕTA hindamisega seoses kogevad ning millist tuge nad oma töös VÕTA hindajana vajavad.

Küsimustik koosneb kolmest osast. Esimeses osas palun Teil esitada mõningaid taustaandmeid oma tegevuse kohta VÕTA hindajana. Küsimustiku teine osa koosneb 25 väitest, millele vastamisel palun Teil anda hinnang oma kompetentsidele lähtuvalt VÕTA hindaja profiilist. Hinnangu andmiseks tuleb kasutada 5 palli skaalat (1- ei nõustu üldse, 2- pigem ei nõustu, 3- nii ja naa, 4 pigem nõustun, 5- nõustun täiesti). Väidete juures on võimalus oma vastuseid kommenteerida ja selgitada avatud küsimustele vastates.

Küsimustiku kolmas osa koosneb viiest avatud küsimusest hindamisalase kogemuse kohta ja nõusoleku küsimisest intervjuul osalemiseks.

Küsimustikule vastamine on vabatahtlik ja saadud andmeid kasutatakse anonüümselt üksnes valmiva bakalaureusetöö raames Küsimustikule vastamiseks kulub 20-25 minutit.

Vastan heal meelel tekkivatele küsimustele: annelyrandoja@gmail.com

Aitäh vastamast!

Anne-Ly Randoja

Kutseõpetaja bakalaureuseõppe tudeng

Tartu Ülikool, Haridusteaduste instituut

Küsimustiku esimene osa

Vastaja taustaandmed

1. Sugu

- ☐ Mees
- ☐ Naine

2. Vanus (palun kirjuta number)

.....

3. Töökogemus õpetajana (palun kirjuta number)

.....

4. Töökogemus VÕTA hindajana (palun kirjuta number)

.....

5. Eriala valdkond või õppekava

.....

6. Kuidas toimub VÕTA avalduste hindamine Teie koolis?

- Komisjon hindab
- Õpetaja hindab
- Muu

Küsimustiku teine osa.

Palun hinnake järgnevaid väiteid enda kohta 5 palli skaala: 1- ei nõustu üldse, 2- pigem ei nõustu, 3- nii ja naa, 4 pigem nõustun, 5- nõustun täiesti.

Avatud küsimustele vastamine ei ole kohustuslik.

1. Mõistan VÕTA põhimõtteid.	1	2	3	4	5
Palun selgitage VÕTA põhimõtteid.					
2. Tunnen VÕTA regulatsioone.	1	2	3	4	5
3. Oskan kirjeldada VÕTA protsessi oma koolis.	1	2	3	4	5
4. Tunnen väljundipõhise õppekava põhikomponente.	1	2	3	4	5
5. Tunnen VÕTA hindamise põhimõtteid.	1	2	3	4	5
6. Järgin VÕTA hindamise põhimõtteid.	1	2	3	4	5
7. Olen hindamisel erapooletu.	1	2	3	4	5
8. Rakendan terviklikku hindamist, sh. arvestan üldiste pädevustega.	1	2	3	4	5
9. Oskan hinnata varasemat töökogemust õppekavast tulenevate õpiväljundite põhjal.	1	2	3	4	5
10. Kasutan asjakohaseid hindamismeetodeid.	1	2	3	4	5
Palun nimetage hindamismeetodid, mida kasutate VÕTA avalduste hindamiseks.					
11. Koostan hindamiskriteeriumid, mis on kooskõlas õpiväljunditega.	1	2	3	4	5
12. Hindamisel tuginen sobivatele tõendusmaterjalidele.	1	2	3	4	5
13. Küsin vajadusel taotlejatelt täiendavaid lisamaterjale.	1	2	3	4	5
14. Hindamisel lähtun lävendikriteeriumitest.	1	2	3	4	5
15. Annan taotlejale tagasisidet, mis toetab tema edasist õppimist.	1	2	3	4	5
16. Tunnen hinnatavat valdkonda.	1	2	3	4	5
17. Teen koostööd VÕTA protsessi erinevate osapooltega.	1	2	3	4	4

18. Teen koostööd teiste VÕTA hindajatega ühtse hindamisotsuse saamiseks.	1	2	3	4	5
19. Täidan hindamisalast dokumentatsiooni korrektselt.	1	2	3	4	5
20. Tuvastan riske, mis võivad mõjutada VÕTA hindamise kvaliteeti.	1	2	3	4	5
21. Vähendan riske, mis võivad mõjutada VÕTA hindamise kvaliteeti.	1	2	3	4	5
22. Olen VÕTA hindajana pädev.	1	2	3	4	5
23. Olen VÕTA hindamismetoodikas pädev.	1	2	3	4	5
24. Arendan enda VÕTA hindamisalaseid teadmisi pidevalt.	1	2	3	4	5
25. Arendan enda erialaseid oskuseid pidevalt.	1	2	3	4	5

Küsimustiku kolmas osa

Viis avatud küsimust ja nõusolek intervjuus osalemise kohta.

1. Palun selgitage, millest lähtute VÕTA hindamisel.

.....

2. Palun selgitage, mida peate VÕTA hindamisel oluliseks.

.....

3. Palun kirjeldage, milliseid väljakutseid kogete oma töös VÕTA hindajana.

.....

4. Palun tooge üks näide ühest seni keerulisemast hindamisjuhtumist (mis tegi selle keeruliseks, kuidas juhtum lahenes).

.....

5. Mis toetaks Teie tegevust VÕTA hindajana?

.....

Kui olete nõus osalema täiendaval intervjuul VÕTA hindamise teemadel, siis kirjutage siia oma e-posti aadress.

.....

Lisa 2. Intervjuu kava

Eesmärk: selgitada välja VÕTA hindajate hinnangud oma pädevustele, nende kogemused ja väljakutsed VÕTA protsessis.

Uurimuse eesmärgist lähtuvalt püstitati järgmised uurimisküsimused:

4. Kuidas hindavad kutseõppe VÕTA hindajad oma pädevusi?
5. Missuguseid väljakutseid kogevad kutseõppe VÕTA hindajad oma töös?
6. Missugust täiendavat tuge vajavad kutseõppe VÕTA hindajad oma pädevuste arendamiseks?

Sissejuhatavad küsimused

Kas olete nõus meie intervjuu salvestamisega? Kas lubate kasutada bakalaureusetöös pseudonüümi all tsitaate antud vastustest?

- Kui kaua olete töötanud kutseõpetajana?
- Kui kaua olete olnud kutsekoolis VÕTA hindaja?
- Millisel erialal olete VÕTA hindaja?

VÕTA hindajate hinnangud oma hindamisalastele pädevustele

- Palun kirjeldage, kuidas Teist sai oma koolis VÕTA hindaja?
 - Missugune oli teie VÕTA-teemaline ettevalmistus sel ajal?
 - Kui kindlalt tundsite end VÕTA hindamisega alustades?
 - Kui kindlalt tunnete end VÕTA hindamisel praegu?
 - *Juhul, kui kindlustunne on suurenenud, siis mis seda toetas?*
- Kirjeldage, milline tähendus on Teie jaoks tööl VÕTA hindajana?
- Missugused oskused ja teadmised peavad Teie hinnangul olema ühel asjatundlikul VÕTA hindajal?
 - Milliseid VÕTA hindamisega seonduvaid oskusi ja teadmisi peate oma tugevusteks? Palun selgitage!
 - Milliseid VÕTA hindamisega seotud oskusi ja teadmisi tunnete, et peaksite veel arendama?

VÕTA hindajate väljakutsed VÕTA hindamisel

- Mida peate VÕTA hindamisel kõige suuremaks väljakutseks? Palun tooge näiteid.
- Palun kirjeldage ühte oma senistest keerulisematest hindamiskogemustest!
 - Kuidas see juhtum lahenes?

- Kuidas keerulised juhtumid lahendatakse?
- Kuidas mõjutavad keerulised juhtumid tööd VÕTA hindajana?

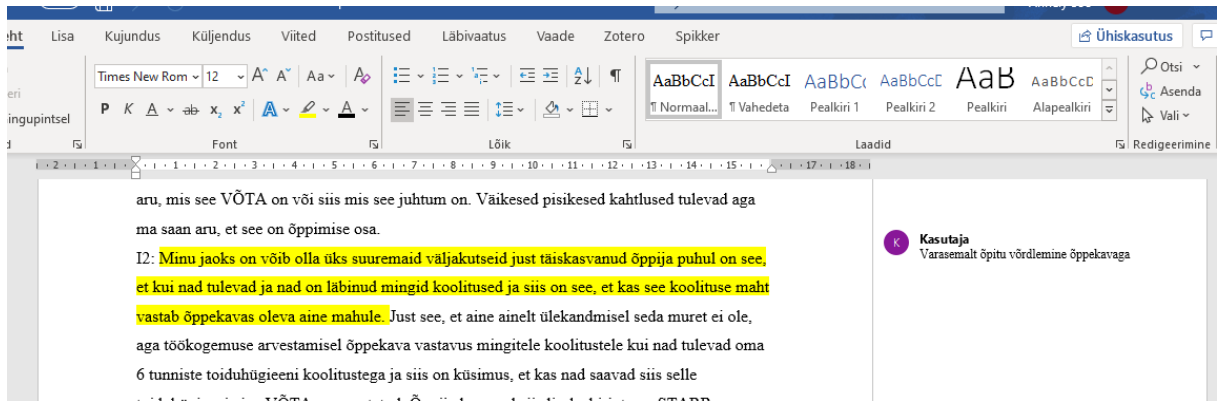
Täiendava teotuse vajadus VÕTA hindajatele

- Millist tuge olete saanud VÕTA hindajana? Palun tooge näiteid.
- Missugust tuge vajate oma töös VÕTA hindajana?
- Kuidas hindate toetamise kättesaadavust oma koolis?
- Kuidas hindate toetamise kättesaadavust väljaspool kooli?
- Kuidas hindate kutsekoolide VÕTA hindajate pädevuste arendamise võimalusi?
- Kuidas hindate info kättesaadavust VÕTA koolituste/seminaride toimumise kohta?
- Mil viisil jagate kogemusi teiste VÕTA hindajatega?
- Millest on Teie arvates puudus VÕTA hindajatel, et arendada oma pädevusi hindajana?
- Kuidas veel saab toetada VÕTA hindajaid nende töös?

Lõpuküsimus

- Mida soovite lisada intervjuus käsitletud teemadele?

Lisa 3. Näide kodeerimisest

Lisa 4. VÕTA hindajate väljakutsed VÕTA hindamisel

Kategooria	Koodid
VÕTA hindamisega seotud väljakutsed	Õppekava tundmine Täienduskoolitustel õpitu hindamine Varasemalt õpitu võrdlemine õppekavaga Komisjoni moodustamine Eriarvamused komisjonis Usaldamatus Kahtlused ja ebakindlus hindamisel VÕTA põhimõtete ja hindamisega kursisolek Hindamisotsuste põhjendamine Jäikus haridusastmete vahelisel hindamisel
Varasemalt õpituga seotud väljakutsed	Varem õpitu aja- ja asjakohasus Töökogemuse arvestamine
Taotlejaga seotud väljakutsed	Taotleja puudulik eneseanalüüsi oskus Taotleja survestab Taotleja taustaga arvestamine Tajutakse, et VÕTA on lihtsalt pääsemise soov Õpilastega suhtlemine Individuaalse õpitee korraldamine peale VÕTAt Läbimõtlemata taotlus Erapooletu suhtumine taotlejasse
Tõendusmaterjal	Võõrkeelne tõendusmaterjal Puudulik tõendusmaterjal
VÕTA protsessi väljakutsed	Juhtkonna surve VÕTA rakendamiseks Muutused infosüsteemis Bürokraatia

Lisa 5. VÕTA hindajate vajadused täiendavaks toeks oma pädevuste arendamisel

Kategooriad	Koodid
VÕTA protsessi parendamine	Infovahetus Kooli poolne usaldus VÕTA avalduste arvu suurenemine VÕTA süsteemi mõistmine Õppeinfosüsteemide arendus Ühtsed reeglid ja põhimõtted Teadmised seadusandlusest Uuendatud juhendid
Koostöö	Kogemuste jagamine ja konsulteerimine kolleegidega Nõustaja olemasolu Oskus küsida tuge
Lisaressursid	Ajaressurss Riiklik rahastus Lisatöö rahastus
VÕTA hindaja pädevuste areng	Koolitused ja seminarid Õppimise uurimine Erinevate meetodite tundmine Erialane enesetäiendamine

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Anne-Ly Randoja

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose „Varasemate õpingute ja töökogemuse arvestamine kutseõppes: hindajate hinnangud oma pädevustele, nende kogemused ja väljakutsed hindamisprotsessis“, mille juhendaja on Liana Roos, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Anne-Ly Randoja

21.05.2021